

на капіталізація. До перспективних дослідницьких проблем слід віднести концептуально-гіпотетичну, емпіричну, фундаментальну, часткову й прикладну теоретичні схеми (моделі) системи екзосвоєння та її національну модель.

Література

1. Государственный капитализм: ренессанс versus забвение: монография / В. Н. Тарасевич. — 2016. — 139 с.

2. Леонідов І.Л. Сутність та зміст привласнення інтелектуального продукту // Економічний Вісник Національного гірничого університету. — 2015. — № 3(51). — С. 49–60.

УДК 338.48+379.84]:351.77(477)

Олександр ТИЩЕНКО*

МОДЕРНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто особливості та проаналізовано основні показники розвитку курортно-рекреаційної сфери України у 2011–2015 рр. Розкрито недоліки чинного механізму регулювання курортно-рекреаційної сфери та визначено пріоритетні напрями його удосконалення в умовах проведення реформи децентралізації управління економікою.

Величезний і різноманітний туристично-рекреаційний потенціал, що ним володіє Україна, та який знаходиться у центрі Європи у сприятливих кліматичних умовах, представляє підвищений інтерес як для вітчизняних, так і для іноземних громадян. Виходячи із загальносвітової тенденції постійного зростання туристичних потоків, вітчизняна курортно-рекреаційна сфера, за належних умов розвитку, що відповідають сучасним вимогам туристів до відпочинку та оздоровлення, здатна перетворитись на потужну галузь національної економіки, що забезпечуватиме вагомий внесок у формування валового внутрішнього продукту та сприятиме ефективному розвитку територіальних утворень у курортно-рекреаційних зонах нашої країни.

---

* **ТИЩЕНКО Олександр Петрович** — д.е.н., професор кафедри макроекономіки та державного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна, talp@meta.ua

Послугами численних суб'єктів господарської діяльності, що створені і функціонують у курортно-рекреаційній сфері України щорічно, лише за офіційними статистичними даними, користується до трьох мільйонів наших співвітчизників і представників інших країн. Специфічними особливостями курортно-рекреаційної сфери, що вирізняють її з поміж інших видів діяльності, є такі:

1) локальна територіальна прив'язка до наявного рекреаційного потенціалу (мінеральні води, грязі, водойми, особливості клімату тощо);

2) унікальність окремих курортно-рекреаційних ресурсів, що унеможлиблює для споживачів конкретного виду послуг альтернативні варіанти їх отримання;

3) забезпечення досягнення кінцевих результатів діяльності — надання якісних послуг споживачам — потребує спільної та одночасної участі низки підприємств, установ та організацій, що належать до різних видів економічної діяльності (за чинною класифікацією);

4) наявність супутніх видів діяльності, масштаби розвитку яких обумовлені величиною потоку громадян, що користуються курортно-рекреаційними послугами (туристичні, транспортні, банківські послуги, громадське харчування, розваги, діяльність закладів культури, побутове обслуговування та ін.);

5) спрямованість на лікування, оздоровлення та відпочинок користувачів послуг, що надаються, завдяки чому забезпечується позитивний кумулятивний ефект впливу на функціонування усіх видів діяльності в національній економіці.

Для загальної характеристики рівня та тенденцій розвитку курортно-рекреаційної сфери країни скористаємося звітними даними Державної служби статистики України, які дають уявлення про кількість і структуру спеціалізованих засобів розміщення (санаторії, дитячі санаторії, пансіонати, будинки, бази відпочинку та ін.), наявність місць та кількість розміщених осіб у них, у тому числі іноземних громадян, чисельність штатних працівників, обсяг доходів від наданих послуг та обсяг здійснених операційних витрат.

Наведені у табл. 1 дані свідчать про суттєве скорочення у 2015 р., порівняно з 2011 р., кількості установ, що функціонують у складі курортно-рекреаційної сфери України, зменшення кількості місць у них, а отже й кількості осіб, що перебували у зазначених установах. Відповідно, більш як на 50 %, зменшилися доходи від наданих послуг і скоротилася середньооблікова чисельність штатних працівників.

Таблиця 1

**ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ
СФЕРИ УКРАЇНИ У 2011–2015 рр.**

Показники; одиниця виміру	Роки					2015 р. до 2011 р., %
	2011	2012	2013	2014	2015	
Спеціалізовані засоби розміщування — усього; кількість	2720	2897	2829	1928	1863	68,5
з них						
санаторій; кількість	287	284	282	187	184	64,1
Кількість цілорічних місць/ліжок; одиниць	138071	133314	128854	117611	83378	60,4
з них						
санаторій; одиниць	69944	69183	68643	47785	46068	65,9
Кількість розміщених — усього; осіб	2770168	2903549	2835268	1609719	1482668	53,5
з них						
у санаторіях; осіб	943029	993957	1030002	544932	434930	46,1
Кількість розміщених іноземців (із загальної кількості розміщених); осіб	368691	389654	389003	24399	37706	10,2
з них						
у санаторіях; осіб	170285	182627	182436	17448	20585	12,1
Середньооблікова кількість штатних працівників; осіб	102617	94230	88626	51774	45070	43,9
з них						
у санаторіях; осіб	43687	45042	41383	25097	21172	48,5
Доходи від наданих послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних платежів); млн. грн.	6919,8	6820,9	6316,5	3174,1	2947,9	42,6
з них						
у санаторіях; млн. грн.	3153,3	3527,8	3863,5	2177,1	1813,3	57,5
Операційні витрати; млн. грн.	9327,9	6389,8	6197,4	2924,4	2970,0	31,8
з них						
у санаторіях; млн. грн.	3059,9	3323,4	3608,7	1932,3	1769,0	57,8

Джерело: складено і розраховано автором на основі [1-5].

Найвідчутнішою втрати потенціалу курортно-рекреаційної сфери та зменшення обсягу послуг, що надаються спеціалізованими установами, Україна зазнала через анексію Криму та військові події на Донбасі, де станом на 2011 рік сукупно налічувалось 896 установ курортно-рекреаційного профілю, (у тому числі 97 санаторіїв), а у 2015 році залишилось лише 99 (у тому числі 5 санаторіїв), з яких 95 установ (у тому числі 4 санаторії) знаходяться у Донецькій та 4 установи (у тому числі 1 санаторій) у Луганській областях. Однак тенденція до скорочення кількості установ курортно-рекреаційної сфери спостерігалась, крім вищеназваних, також у всіх інших регіонах країни, — де загалом за період з 2011 по 2015 роки їх поменшало на 60 одиниць [1, с. 57, 59; 5, с. 61, 63].

Негативна динаміка основних показників курортно-рекреаційної сфери країни, є закономірним наслідком послаблення державних важелів впливу на її розвиток. Яскравим підтвердженням цьому є застарілість законодавчо-нормативної бази, ліквідація центрального органу управління як окремої профільної структури, відсутність розробленої та затвердженої стратегії, державного прогнозування та моніторингу розвитку галузі, а, отже, й відповідно системної державної політики щодо курортно-рекреаційної сфери, а також неналежна увага до наявних проблем з боку територіальних органів управління. Орієнтація останніми роками лише на ринкові регулятори у сфері курортно-рекреаційної діяльності, як свідчать тенденції її розвитку, виявилася неефективною і такою, що веде до згортання обсягів послуг, що надаються, зниження їх якості та до звуження можливостей населення щодо оздоровлення, лікування, реабілітації, профілактики захворювань а, отже, до втрат, через зниження працездатності фахівців і робітників, в інших сферах економіки. Крім того, курортно-рекреаційна сфера, в умовах децентралізації управління економікою, повинна розглядатися як суттєве джерело поповнення доходної частини місцевих бюджетів окремих територіальних утворень за рахунок сплати податків суб'єктами господарювання, що зайняті у ній. Найважливішою умовою для цього є створення ефективного механізму державно-приватного партнерства у сфері курортно-рекреаційної діяльності замість її хаотичного розвитку, який спостерігається у теперішній час.

Варто нагадати, що Закон України «Про курорти» [6] як базовий з питань регулювання курортно-рекреаційної сфери, було прийнято ще у 2000 році. Нині він потребує осучаснення та доповнення шляхом внесення низки змін до окремих розділів, а мож-

ливо й прийняття нового закону, оскільки поза межами законодавчого поля залишається діяльність таких господарських суб'єктів, що функціонують на території курортів і мають безпосереднє відношення до використання та експлуатації рекреаційних ресурсів як санаторії, у тому числі дитячі, пансіонати, профілакторії, бальнеологічні лікарні, будинки та бази відпочинку, оздоровчі заклади короткотермінового перебування та інші.

З метою ефективного управління курортно-рекреаційним потенціалом країни та підвищення рівня його віддачі потребують врегулювання на законодавчому рівні питання розподілу повноважень між низкою органів державної виконавчої влади, що мають безпосереднє відношення до здійснення курортно-рекреаційної діяльності: центральним органом з питань регулювання розвитку курортно-рекреаційної сфери (нині це Управління туризму та курортів у складі Міністерства економічного розвитку та торгівлі України), Міністерством молоді та спорту України, Міністерством екології та природних ресурсів України, Державними агентствами України (земельних, водних, лісових ресурсів), а також Міністерством охорони здоров'я України, функціональними обов'язками якого є створення умов для отримання населенням можливості доступу до лікування та оздоровлення на курортно-рекреаційних територіях.

Нормативного закріплення потребує також визначення ідентифікаційних ознак, статусу курортно-рекреаційних територій та віднесення до різних категорій (наприклад, міжнародного, державного, місцевого значення), а також уточнення їх переліку та відповідної компетенції органів державної влади різних рівнів щодо здійснення повноважень на таких територіях. Нині єдиним офіційним джерелом, у якому міститься перелік з 241 населеного пункту, віднесених до курортних, є Постанова Кабінету Міністрів України від 1997 року [7]. Більше половини таких населених пунктів (131), перелічених у зазначеній постанові, знаходиться на території АР Крим. Отримання населеним пунктом статусу курортного повинно надавати йому додаткові права та визначати додаткові обов'язки щодо умов здійснення господарської та інвестиційної діяльності підприємствами та установами, встановлення преференційних режимів, особливих умов оподаткування, порядку використання рекреаційних ресурсів тощо, що також має бути визначено у відповідних документах.

Катастрофічне зменшення кількості іноземних громадян, що відвідали вітчизняні курорти останніми роками, потребує системної роботи на місцях щодо активізації міжнародного «брендин-

гу» українських курортів, особливо у країнах, громадяни яких мало обізнані з лікувальними та оздоровчими властивостями місцевих курортно-рекреаційних ресурсів.

Одночасно відповідними державними інституціями мають бути розроблені та у найкоротші терміни запроваджені вагомі преференції для іноземних інвесторів, що мають намір започаткувати або продовжувати підприємницьку діяльність на курортно-рекреаційних територіях України.

Одним із провідних напрямів санації вітчизняної курортно-рекреаційної сфери є послідовна діяльність, усіх причетних до цього інституцій, щодо детінізації ринку надання відповідних послуг — як лікувально-оздоровчих, так і супутніх — проживання, харчування тощо, що сприятиме суттєвому поповненню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок сплати податків господарюючими суб'єктами відповідно до норм чинного законодавства.

Література

1. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2011 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 190 с.

2. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2012 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 272 с.

3. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність в Україні у 2013 році» / відп. за випуск І.В. Калачова. — К.: Державна служба статистики України, 2014. — 272 с.

4. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2014 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. — К.: Державна служба статистики України, 2015. — 200 с.

5. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році» / відп. за випуск О.О. Кармазіна. — К.: Державна служба статистики України, 2016. — 200 с.

6. Закон України «Про курорти» від 05.10. 2000 р., № 2026-III [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2026-14>.

7. Перелік населених пунктів, віднесених до курортних / Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28.12. 1996 р., № 1576 (у ред. постанови Кабінету Міністрів України від 15.12. 1997 р., № 1391) [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1391-97-п>.